

הבנה והבעה

2 יחידות לימוד

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שלוש שעות וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.

פרק ראשון – הבנה – 50 נקודות

פרק שני – הבעה – 50 נקודות

סה"כ – 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראה מיוחדת: הקפד על כתב ברור ועל תקינות הלשון, על כתיב נכון ועל פיסוק הגיוני.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטייטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רישום טיוטות כלשהן על דפים מחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה! רשום "טייטה" בראש כל עמוד טיוטה.
ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

/המשך מעבר לדף/

פרק ראשון – הבנה (50 נקודות)
קרא את שני המאמרים א-ב שלפניך, וענה על כל השאלות שאחריהם.

מאמר א'

חופש הביטוי

(מעובד על-פי מאמר מאת ד"ר יריב בן אליעזר, "מידע במידה", מדריך סיורים בנתיבי התקשורת, תשנ"ד 1994)

- חופש הביטוי הוא מערכת של זכויות, שעיקרן – הזכות לשמוע ולהשמיע. זכויות אלה מאפשרות ליחיד לגבש דעות והשקפות במגוון תחומים ולהביען באמצעות כתיבה, דיבור, מוזיקה, אמנות וכיו"ב.
- 5 התהליך הדמוקרטי מותנה, בין היתר, באפשרות לדון בבעיות שונות באופן חופשי. בדיון כזה אמצעי התקשורת ממלאים תפקיד מרכזי בהפצת מגוון העובדות והדעות הרלווחות בחברה. מכאן עולה שהפצת המידע והדעות אינה רק זכותם של אמצעי התקשורת, אלא גם חובתם. ביטוי לכך ניתן למשל בחוק רשות השידור, המחייב אותה להבטיח מתן ביטוי מתאים להשקפות ולדעות השונות הרלווחות בציבור.
- 10 ההכרה בחשיבותו של חופש הביטוי מבוססת על כמה טיעונים. הטיעון הראשון קובע שחופש הביטוי הוא האמצעי לגילוי האמת. גילוי האמת מושג רק באמצעות בדיקתן של העובדות, היכולת לאמת אותן או להפריכן, והנכונות לשמוע ולהשמיע. [...] טיעון נוסף קובע שחופש הביטוי הוא האמצעי לשיתוף האזרחים בתהליך הדמוקרטי, שכן השיטה הדמוקרטית ניזונה מזרימה חופשית של מידע מן הציבור ואליו, ותלויה בה. הזרימה החופשית של המידע מאפשרת לאזרחים לקבל החלטות בנושאים הקשורים ברווחתם, באמצעות דיון בבעיות וליבוןן. רק זרימה חופשית של מידע מבטיחה פעילות יעילה של המוסדות בחברה ומגבירה את מעורבותם של האזרחים בפעילות הממשל, את הסובלנות בחברה ואת יציבותה.
- 15 חופש הביטוי אינו בא לידי ביטוי רק בהשמעת דעות מקובלות, אלא מאפשר גם השמעת דעות מרגיזות, הסוטות מן הקונסנסוס החברתי. [...] השאלה היא כיצד להבטיח מצד אחד – קיום של חופש הביטוי, ומצד שני – למנוע ממנו להפוך להפקרות בכך שיפגע בשלמות החברה, בשמם הטוב של פרטים בחברה, בזכותם לפרטיות ובזכותם למשפט הוגן. בישראל אין חוקה המגנה על חופש הביטוי וקובעת את מגבלותיו. לפיכך יש להקפיד על כללי משחק נאותים, שיבטיחו חופש ביטוי מחד גיסא וימעטו את נזקיו מאידך גיסא.
- 20 ראשית, יש להקפיד שיהיה איזון בדיווח על אירועים ומחלוקות. פירושו של האיזון הוא שאמצעי התקשורת יאפשרו ביטוי לצדדים השונים במחלוקת, כדי שצרכני התקשורת יוכלו ללמוד על היבטיה השונים בטרם יגבשו את עמדתם. [...] כדי להשיג איזון בדיווח הוא צריך להיעשות על-פי הערך החדשותי של הדברים ועל-פי העניין הציבורי שיש בהם. מכיוון שאין אפשרות לקבוע מדד כמותי ואובייקטיבי לקביעת האיזון בדיווח, סביר להניח כי שיקוליהם של אנשים שונים בקביעת טיבו של האיזון, במקרה נתון, יהיו שונים
- 30 וסובייקטיביים. לכן אין ברירה אלא להכיר בקיומם של שיקולים אישיים, מתוך אמונה בכוונה הטובה של מקבלי ההחלטות באמצעי התקשורת לחתור לאובייקטיביות מקסימלית בשיקוליהם המקצועיים.

/המשך בעמוד 3/

(שים לב: המשך המאמר בעמוד הבא.)

- בנוסף על השאיפה להציג איזון בדיווח, יש לוודא שחופש הביטוי לא יפגע בסדר
 35 הציבורי, והשאלה העומדת למבחן היא באיזו מידה עלולה להיות פגיעה בסדר הציבורי,
 שיש בה כדי להצדיק הגבלות על חופש הביטוי. לדברי השופט העליון אגרנט, רק אם
 הדעות המושמעות לובשות צורה של הטפה למעשים העלולים לסכן את שלום הציבור, רק
 אז חייבים השלטונות להתערב ולמנוע את פרסומן. [...]
- שלישית, יש לוודא שחופש הביטוי לא ימנע הגנה מן הפרט כנגד לשון הרע שמשמעותו:
 40 השפלתו וביזויו או פגיעה בשמו הטוב ובמעמדו בעקבות פרסום מידע שאיננו אמת
 ושכוונתו לפגוע. בארצות-הברית חל איסור על לשון הרע, כאשר מוכח שהפרסום היה כוזב
 ונעשה בכוונה זדונית מוכחת. בישראל חל איסור על לשון הרע, כאשר אי-אפשר להוכיח
 שהיה בפרסום אמת ועניין לציבור. [...]
- לפי דברי השופט העליון אולשן, כל עוד קיים חוק המכיר בזכותו של כל אדם ששמו
 45 הטוב לא יוכתם, הרי שהציבור כולו מעוניין בכך שזכות זו תכובד ולא תיפגע. ואם מישהו
 רוצה ליהנות מחופש הדיבור ומשתמש בו בזדון או שלא בזדון, ותוך כדי כך פוגע בזכותו
 של הזולת – הרי אין זה בלתי צודק שיישא באחריות כלפי האדם הנפגע ואין לטעון שיש
 בכך משום קיפוח חופש הדיבור של האזרח.
- אולם אֵליה וקוץ בה: כל פרסום שיש בו פרט העלול לפגוע במישהו כרוך בסיכון
 50 מסוים, משום שהמפרסם עלול להיתבע על הפצת לשון הרע; החשש מסיכון זה עלול
 לבלום כל יוזמה לביקורת או למסירת ידיעות, גם כאשר טובת הכלל או המדינה דורשת
 שביקורת כזאת תישמע ושידיעות כאלה תימסרנה. בניסיון לצמצם בעיה זו מבדיל החוק
 בין שתי קטגוריות: (א) מקרים "רגילים", שבהם יש לדרוש כי המפרסם דברי לעז ייתן את
 הדין על מעשיו; (ב) מקרים "יוצאים מהכלל" שבהם הפרסום מותר, מכיוון שיש להעדיף
 55 את טובת הכלל על זכותו של הפרט להגנה מפני לשון הרע, גם אם יש בכך מידת מה של
 אי-צדק ביחס לפרט. [...]
- רביעית, יש להקפיד שחופש הביטוי לא יפגע בזכותו של האדם לפרטיות. טבעי להניח
 שלכל אדם יש זכות למידה של אֵלמוניות, ושהוא רשאי להחליט איזה מידע על עצמו
 ברצונו להסתיר מן הציבור. [...]
- שְׁדָר הטלוויזיה טד קופל, בתכניתו Nightline, ערך דיון בשאלת בני הערובה האמריקנים,
 60 שהושמו במעצר בלבנון בעקבות חטיפת מטוס של T.W.A. (ב-1985). אחת התופעות, שזכו
 לביקורת נוקבת, הייתה החדירה לפרטיותם של בני משפחות החטופים, בלי שניתנה להם
 הזכות להסתתר מפני המצלמה והמיקרופון, ולהימנע מחשיפת רגשותיהם בפני ציבור
 הצופים והמאזינים. [...]
- הבעיה חמורה בעיקר כאשר מדובר באיש ציבור. קו הגבול בין המידע הרלוונטי
 65 לתפקודו של איש ציבור ובין המידע על תחומו הפרטי הוא דק מאוד. האם זכאי הציבור
 לדעת על מחלותיהם של מנהיגיו, על בעיותיהם המשפחתיות והאישיות? באיזו מידה יש
 במידע זה כדי ללמד על יכולתם לתפקד במערכת הפוליטית או הציבורית? עד כמה מידע
 זה רלוונטי לציבור לצורך קבלת החלטות בנוגע לנבחריו או שיש בו כדי לספק את הצורך,
 70 המגונה לפעמים, למציצנות? [...]

חמישית, יש להקפיד שחופש הביטוי לא יפגע בזכותו של הפרט למשפט הוגן. הפרסום בעיתונות עלול להפוך ל"שפיטה באמצעות העיתונות". בלי לפגוע באמונה ביושרם של השופטים הרי שהם בני-אדם ככולנו, ולכן יש בסיקור צמוד של הליכים שיפוטיים כדי להשפיע, ולו במידה מזערית, על שיקול דעתם של שופטים.

75 גם במקרה זה מתעורר קונפליקט בין זכות הציבור לדעת והתועלת שיכולה החברה להפיק מפרסום באמצעי התקשורת ובין הסכנה שהתחקירים באמצעי התקשורת וסיקור ההליכים של אכיפת החוק יגרמו לפגיעה בשמם הטוב של חפים מפשע ולחריצת דינם שלא באמצעות הליכים שיפוטיים, אלא באמצעות התקשורת.

מעצרו של חשוד זוכה, מטבע הדברים, להבלטה רבה יותר בעיתונות מאשר שחרורו מהעמדה לדין. הסיבה לכך נעוצה בשיקולים המקצועיים של ערך חדשותי, אך עלולות להיות לכך תוצאות הרסניות והשפעות חמורות על עתידו של החשוד, ואפילו הוכחה חפותו. עם זאת, היעדר דיווח על מעצרו של חשודים ואי-פרסום שמותיהם עלולים ליצור מערכת שמועות, שתכתים על לא עוול בכפו ציבור אנשים גדול שאליו החשוד משתייך. דיווח כמו "מנהל בכיר בבנק מסוים נעצר בחשד למעילה", עלול להחשיד אלפי אנשים ולגרום נזק לרבים שהם נקיי כפיים, וכל זאת מפני ששמו של החשוד לא פורסם. לעומת זאת, אם יפורסם שמו לפני שיועמד לדין, ואפילו יתברר כי אין בסיס לחשדות שהועלו נגדו, הרי ששמו הטוב עלול להיות מוכתם ללא סיבה מוצדקת, וגם לבני משפחתו ייגרם נזק כבד. [...]

לסיכום: החוק קובע מסגרות ודפוסים לשימוש בחופש הביטוי, בלי שיהיה בו כדי לפגוע בזכויות הפרט האחרות או להזיק לחברה ולפגוע בסדר הציבורי. כל מי שמוצא את עצמו נפגע מפרסום באמצעי התקשורת, יכול לבקש סעד מבית המשפט המופקד על עשיית המשפט והצדק. אולם מכיוון שטחנות הצדק פועלות באטיות, אין די בהוראות החוק כדי למנוע שימוש בלתי מרוסן בזכות לחופש הביטוי. לכן על אמצעי התקשורת להקפיד שתהליכי הסינון של המידע ייעשו על-פי כללי אתיקה מוגדרים ולטפל בכל חריגה מהם במלוא החומרה. רק באמצעות אכיפה יעילה של החוק ושל כללי האתיקה באמצעי התקשורת, כמו גם ביצירתה של אווירה של סובלנות בחברה, אפשר יהיה להבטיח שימוש תקין ויעיל בחופש הביטוי לתועלתה של החברה ולרווחתו של היחיד החי בה.

מאמר ב'**הציבור רוצה לדעת**(מעובד על-פי מאמר מאת ס' יזהר, **ידיעות אחרונות**, 20/9/1995)

שלוש ססמאות הולכות היום בראש כל חוצות: שהציבור רוצה לדעת, שזכות הציבור לדעת, ושחופש העיתונות הוא קודש. איש לא שאל את הציבור אם הוא רוצה לדעת ומה הוא רוצה לדעת, ויש דברים שאין לציבור זכות לדעת ואינם עסקו, וגם חופש העיתונות הופך לעתים מקודש לאשפת רכילות ולחיסוט מאוס.

5 אלא שצריך, אומרים לנו, לקבל הכול ובלבד שיישמר תפקידה של העיתונות ככלב השמירה שלנו, ושאפילו אם רק פעמיים-שלוש בשנה יקום וינבח ויזעק ויזעיק ויתריע, אין דבר אם כל השנה יהיה כלב אשפתות.

כי כשקונה אדם חבילת עיתון, מה הוא מקבל? חבילת מודעות, קודם כול, שמתוכן פה ושם מציצים גם כותרות, מאמרים, כתבות ותמונות. האם את זה רצה הציבור לדעת? אבל מי שואל אותו, רק מנחשים את רצונו, ומשערים את סקרנותו לרכילות, את עייפותו המבקשת בידור קל, את כעסו ותסכוליו המחפשים שעיר לעזאזל ואת התענוג ללכלך ולדעת, למשל, שגם גדולי הגדולים הם בסך-הכול בני-אדם, עד שהולכת ומצטיירת דמות קורא העיתון או דמות הצופה בטלוויזיה כאדם נלאה, אחד שמחפש גירוי מהיר וסיפוק קל, חצי משועמם וחצי מתבדר, ושלא סומכים כל כך על עֲרֹנוֹתו ועל בינתו, כי עיתון הוא לא בשביל ללמוד לימודים, אלא בשביל להעביר בו מבט מחפש משהו ולהתאכזב ולזרוק.

15 נראה אפוא שהעיתונים רוצים ציבור שירצה לדעת, יותר משהציבור רוצה לדעת. והם מציעים את מרכולתם כבכל דוכן מכירות בשוק. [...]

כיוון שכך, לא המידע הוא במרכז עניינו של העיתון, אלא סיפוק מה שרוב הקוראים מבקשים, ולא מה שהם מבקשים, אלא מה שמנחשים שהם מבקשים, באופן שעיתון גדול לא יכול להרשות לעצמו, למשל, עמדה פוליטית אחת שתבריא ממנו את בעלי העמדה האחרת. וכשהוא משמש כלב שמירה, לא קל לו תמיד לזכור את מי הוא שומר, אם את המצליח הפוליטי, אם את הציבור הגדול או את בעלי המודעות שמפִּרְסוֹמֵן הוא חי.

עיתונים גדולים חייבים להיות פטריוטיים, שומרי האמצע הציבורי, הלאומי, הפוליטי, וכלב השמירה שלהם קשור ממילא לגדר של אמצע הפטריוטיות, ונובח על מי שמאיים על האמצע, בעוד שהמושג "כלב שמירה" נועד בדיוק לאותו היחיד שנובח כשכולם ישנים,

25 לאחד שיוצא נגד הסכמת הרוב, וְלִתְמֹהוֹנֵי שמשתגע נגד הקונספציה המקובלת. כך שגם ככלב שמירה אין העיתונות שומרת אלא על שנת הציבור שלה.

אין זה חוק כמובן, וקורים גם דברים אחרים, העומדים בעיקר על אומץ אישי חריג, על סיכון אישי ועל צרימה לא מנומסת של הסדר הטוב. האומנם בשביל הצופֵר האחד, הנדיר והנרדף הזה, כדאי להחזיק כל הזמן, יום יום, מאות אלפי מתקנים להפצת מודעות פרסומת, ודוכנים לשיווק פטפוטי מְפִרְסָמִים? [...]

אם נרצה ואם לא, אם נסכים לאמצעי החשיפה או נסלוד מהם – זה כלב השמירה שלנו ופני הדור כפני הכלב. אלא מה? אלא שאפילו אם כלב שמירה לציבור הוא רעיון טוב ונחוץ, מה קורה כאשר מכלב שמירה נשאר לנו רק כלב, ולא עוד אלא מפורעש למדי?

ה ש א ל ו ת

ענה על כל השאלות 1-6.

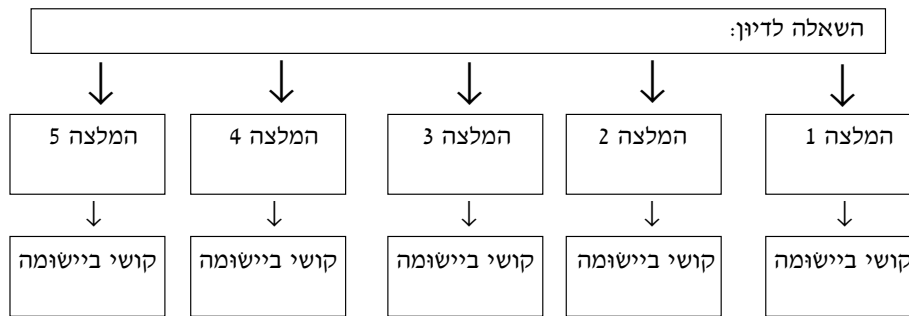
שאלות 1-3 עוסקות במאמר א'.

1. א. הסבר על-פי שורות 1-3 את שתי הפנים של המושג "חופש הביטוי". (3 נקודות)
 ב. על-פי שורות 9-17, מדוע חשוב חופש הביטוי? (4 נקודות)

2. במאמר מוצגת שאלה מרכזית. המחבר ממליץ על דרכים להתמודד אִתָּה, ומציין את הקשיים ביישום ההמלצות.

לפניך תרשים המציג את מבנה המאמר. השלם את הפרטים החסרים בו.

(אתה יכול לבנות את תשובתך בתרשים או בצורה אחרת שנוחה לך). (17 נקודות)

3. לפי דברי הכותב בסיום המאמר, מה הם התנאים להבטחת חופש הביטוי במיטבו?
 (6 נקודות)

שאלות 4-5 עוסקות במאמר ב'.

4. ציין שתי בעיות מרכזיות הקשורות באופיו של עיתון גדול כיום, לדעת ס' יזהר, והסבר ממה נובעות הבעיות שציינת. (6 נקודות)

5. א. "מכלב שמירה נשאר לנו רק כלב, ולא עוד אלא מפורעש למדי". (שורה 34) במשפט זה "מסכם" ס' יזהר את השינוי שחל לדעתו בתפקוד של העיתונות. הסבר את דעתו של ס' יזהר באמצעות המטפורה של "כלב שמירה". (4 נקודות)

ב. ס' יזהר משתמש באמצעים רטוריים מגוונים להבהרת המָסָר, וביניהם:
— חזרה על מבנה תחבירי
— מילים מאותו שדה סמנטי
הבא דוגמה אחת לכל אחד מן האמצעים האלה. (4 נקודות)

שאלה 6 עוסקת במאמרים א'-ב'.

6. השווה בין שני המאמרים מבחינת לשון הכותב ומטרות. (6 נקודות)

פרק שני – הבעה (50 נקודות)

בחר באחד מהנושאים 7-10, וכתוב עליו חיבור בהיקף של כשני עמודים.

7. הגבלת חופש הביטוי

ב-7/1/02 אושרה בוועדת החינוך של הכנסת בקריאה ראשונה הצעת חוק הקובעת כי הטלוויזיה לא תשדר פרסומת או קדימון (פרומו), הכוללים ביטויים של אלימות, מין או אכזריות, בין השעות 14:30-21:00.

בהצעת חוק זו יש משום הגבלה על חופש הביטוי. כתוב מאמר ובו הסבר הגבלה זו ואת הנימוקים לה. הבע את עמדתך, ונמק אותה.

8. "יש דברים שאין לציבור זכות לדעת ואינם עסקו" (מאמר ב', שורה 3)

כתוב מאמר ובו דון בטענה זו. במאמריך הצג את עמדתך, נמק אותה, ובסס אותה על דוגמאות.

9. ערכה של חברות

"טובים השנים מן האחד... כי אם יפלו האחד יקום את חברו, ואילו האחד שיפול ואין שני להקימו." (קהלת, ד', ט"ז)

במובאה זו בא לידי ביטוי אחד היתרונות של חברות בין בני-אדם. כתוב מאמר ובו הצג את ערכה של החברות בחיי האדם. במאמריך פְּרט מצבים שונים שבהם האדם נזקק לחברו. בסס את דבריך על דוגמאות מניסיונד האישי, מן הספרות, מן הקולנוע וכיו"ב.

10. התפתחות מדעית-טכנולוגית

בעשורים האחרונים חלה התפתחות מדעית-טכנולוגית אדירה בתחומים שונים. כתוב מאמר על ההתפתחות שחלה באחד או ביותר מן התחומים האלה: רפואה, הנדסה גנטית, טכנולוגיה בשימוש ביתי, חקלאות. במאמריך הצג כמה שינויים או חידושים בתחום או בתחומים שבחרת, ותאר את השפעותיהם על חיינו.

בהצלחה!

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך